

Verdringing op de arbeidsmarkt

De hoge werkloosheid onder laag opgeleiden in Nederland is volgens velen te wijten aan een tekort aan banen voor deze groep. Scholingsmaatregelen en/of verlaging van het minimumloon zouden voor dit probleem een oplossing moeten bieden. In dit artikel wordt met empirisch materiaal aangetoond dat dit verschijnsel ook vanuit een ander theoretisch kader kan worden verklaard. De hoge werkloosheid onder laag opgeleiden is in deze redenering het gevolg van het feit dat hoger opgeleiden de banen van minder geschoolden bezetten. Een substantiële verlaging van de werkloosheid onder laag opgeleiden kan volgens de auteurs niet met alleen scholing worden gerealiseerd, maar vereist in de eerste plaats een uitbreiding van de werkgelegenheid.

DRS. M. KOOPMANSCHAP – DRS. C. TEULINGS*

Inleiding

De huidige werkloosheid is zeer ongelijk verdeeld over de verschillende delen van de beroepsbevolking. De werkloosheid onder jongeren is bij voorbeeld veel hoger dan onder personen van middelbare leeftijd. Ook per opleidingsniveau bestaan grote verschillen. Het werkloosheidspercentage voor personen met een lage opleiding is aanzienlijk hoger dan dat voor hoger opgeleiden. Voor de periode 1979-1983 zijn in tabel 1 de werkloosheidspercentages per opleidingsniveau vermeld. In deze periode is de situatie op de arbeidsmarkt voor lager opgeleiden aanzienlijk verslechterd.

De uiteenlopende werkloosheidspercentages worden door verscheidene economen verklaard door een gebrekkige werking van de arbeidsmarkt. Lager opgeleiden zijn in deze visie relatief dan wel absoluut gezien onvoldoende gekwalificeerd. In de relatieve versie is het loon voor lager opgeleiden te hoog 1). Verlaging of afschaffing van het minimumloon is dan een middel om de werkgelegenheid voor laaggeschoolden te vergroten. In de absolute versie wordt gesteld dat lager opgeleiden hoe dan ook onvoldoende gekwalificeerd zijn om bestaande banen te vervullen. Alle politieke partijen zijn daarom van mening dat scholing de kans op werk voor lager opgeleiden kan vergroten 2).

De hoge werkloosheid onder lager opgeleiden kan echter ook vanuit een ander theoretisch kader worden verklaard. Hiertoe wordt een empirisch model geconstrueerd, waarmee verschillende hypothesen omtrent de oorzaken van de uiteenlopende werkloosheid kunnen worden getoetst.

Theoretische achtergronden

De hiervoor kort beschreven opvattingen vinden hun oorsprong in wat kan worden aangeduid als de neo-klassieke visie op de arbeidsmarkt. In deze visie worden vraag en aanbod van arbeid met elkaar in overeenstemming gebracht door aanpassing van de loonvoet. In de evenwichts-

Tabel 1. Werkloosheidspercentages naar opleidingsniveau voor 1979-1983

Opleidingsniveau	Lager	Uitgebreid lager	Middelbaar	Semi-hoger	Hoger
1979	6,0	3,2	2,2	2,2	2,2
1981	11,8	8,3	4,8	3,6	3,0
1983	23,2	15,0	8,3	6,2	5,2

Bron: Arbeidskrachtentellingen van het CBS, 1979-1983.

situatie is het loon voor een werkende gelijk aan diens marginale produktiviteit. Loonverschillen zijn dan het gevolg van produktiviteitsverschillen. Deze zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op de genoten opleiding van de werknemers. Ook in het laatste Centraal Economisch Plan wordt deze visie aangehangen 3).

Arrow laat zien dat de relatie tussen opleiding en produktiviteit echter minder eenduidig is dan hier wordt verondersteld 4). Bij het aantrekken van nieuwe arbeidskrachten moeten werkgevers binnen korte tijd en zonder veel kosten de produktiviteit van kandidaten taxeren. Rechtstreekse

* De auteurs zijn werkzaam bij de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (SEO). Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de formulering van het arbeidsmarktmodel VOSTA. Dit model is opgezet voor het onderzoek 'Herverdelling van arbeid en sociale zekerheid' in opdracht van de Commissie Onderzoek Sociale Zekerheid, waaraan naast de auteurs ook drs. C. Koopmans en drs. L. Vedder hebben meegewerkt. De auteurs danken prof. dr. J.S. Cramer, prof. dr. W. Driehuis, prof. dr. J. Hartog, drs. K. Thio en drs. J.W. Velthuisen voor hun commentaar.

1) K. Springer e.a., *Werkloosheid en loonrigiditeit*, OSA-werkdocument nr. 25, 's-Gravenhage, 1986.

2) J. Hartog en J.J.M. Theeuwes, *Met de markt mee?*, ESB, 7 mei 1986.

3) Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 1986*, 's-Gravenhage, 1986.

meting van de produktiviteit is te kostbaar en te tijdrovend. Een *indicatie* van de produktiviteit van de kandidaat wordt geboden door de gevolgde opleiding en behaalde diploma's 5). Opleiding is niet een bepalende factor, maar een aanwijzing voor hogere produktiviteit.

In deze visie kan er een tegenstelling bestaan tussen het individuele en het maatschappelijke optimum. Hoewel het volgen van onderwijs voor een individu optimaal is, omdat hij daarna door ondernemers wordt herkend als een produktieve kracht en dus een hoger loon kan bedingen, heeft deze keus maatschappelijk gezien geen voordelen te hebben. Extreem gesteld heeft onderwijs geen gevolgen voor de produktiviteit van degene die het heeft gevolgd. Onderwijs vergroot slechts de mogelijkheden om bij de beloning te discrimineren tussen meer en minder produktieve aanbieders.

Thurow gaat in zijn analyse een stap verder 6). In zijn visie wordt op de arbeidsmarkt niet zozeer geconcurrereerd om het hoogst mogelijke loon (het loonconcurrentiemodel), maar om een zo goed mogelijke baan (het baanconcurrentiemodel). In het baanconcurrentiemodel wordt ervan uitgegaan dat ondernemers adverteren voor een baan met een bijbehorend loon. Voor Nederland bestaat voor deze stelling ook enige empirische ondersteuning. Volgens Hartog en Bierens wordt het loonniveau voor een groot deel door het functieniveau bepaald 7). Men kan zich de arbeidsmarkt bij baanconcurrentie voorstellen als een wachtrij, waarin de aanbieders van arbeid door ondernemers worden geordend naar geschiktheid. Bij deze rangschikking streven ondernemers naar een selectieprocedure met minimale kosten. Diploma's spelen hierbij een belangrijke rol. Hoe verder men zich naar achteren in de wachtrij bevindt, des te slechter zijn de banen waarvoor men in aanmerking komt, en des te hoger is de kans op werkloosheid.

Deze theorie heeft een aantal kenmerken van een rantsoeneringsmodel 8). Alleen hoeveelheidsaanpassingen kunnen op korte termijn zorgen voor evenwicht. Bij aanbodoverschot van arbeid bevinden de ondernemers zich aan de 'korte zijde' van de markt. Kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod buiten beschouwing gelaten, kunnen zij hun geplande vraag naar arbeid realiseren. Diegenen die bij het geldende loon hun arbeid aanbieden vinden slechts ten dele werk. Zij vormen de gerantsoeneerde marktpartij. De wachtrij uit het model van Thurow vervult de rol van het rantsoeneringsschema dat bepaalt welke aanbieders aan de lange zijde van de markt hun plannen kunnen realiseren en welke niet. Bij een daling van de vraag naar arbeid worden de mensen achterin de wachtrij als eerste werkloos of neemt voor hen de kans om werk te vinden af. Bij stijging van het algemene werkloosheidspercentage worden deze groepen dus meer dan evenredig getroffen 9).

Voor de Verenigde Staten is gebleken dat de werkloosheid onder niet-blanken sterker fluctueert dan onder blanken 10). Dit duidt er op dat ook huidskleur door ondernemers wordt gebruikt als indicator van produktiviteit en dus van invloed is op de positie van kandidaten in de wachtrij. We zullen het baanconcurrentiemodel toepassen om de uiteenlopende werkloosheidspercentages voor personen met verschillende opleidingsniveaus in Nederland te verklaren.

Het model

In de afgelopen jaren is de verdeling van de werkgelegenheid per beroepsgroep over de opleidingsniveaus gewijzigd. Conen e.a. hebben op basis van de Arbeidskrachten-tellingen gevonden dat tussen 1971 en 1977 het opleidingsniveau van mensen met een vergelijkbaar beroep aanmerkelijk is gestegen 11). Door de beroepen naar functieniveau in te delen, waren zij in staat om per functieniveau de verdeling van de werkgelegenheid over opleidingsniveaus te bepalen. Uit dit onderzoek blijkt dat voor ieder functieniveau het gemiddelde opleidingsniveau is toegenomen. Conen e.a. noemen noemt dit verschijnsel *verdringing*.

Voor deze verdringing zijn twee verklaringen mogelijk.

De eerste verklaring grijpt aan bij de vraag naar arbeid. Door technologische en organisatorische veranderingen in het productieproces wordt de arbeid in een beroep geleidelijk gecompliceerder. Men stelt zodoende hogere opleidingseisen aan werkenden: personen met een hogere opleiding worden meer dan voorheen aangenomen, lager opgeleiden worden eerder ontslagen. Wij zullen deze verklaring in het vervolg aanduiden als de *vraaghypothese*.

De tweede verklaring legt de oorzaak bij het aanbod van arbeid. In deze gedachtengang wordt verdringing veroorzaakt door een overvloed aan hooggekwalificeerde aanbieders. De best opgeleiden komen volgens het baanconcurrentiemodel het eerst in aanmerking voor de beschikbare banen. De kans op werk voor personen met een lagere opleiding neemt af. Deze verklaring wordt in het vervolg aangeduid als de *aanbodhypothese*.

Deze twee hypothesen sluiten elkaar niet uit: het is denkbaar dat de verdringing wordt veroorzaakt door een combinatie van technologische ontwikkeling en een ruime arbeidsmarkt. Indien de vraaghypothese geldig is, dan is de verdringing een onvermijdelijk bijproduct van wijzigingen in het productieproces. Er kunnen dan tekorten ontstaan aan gespecialiseerd, hoger opgeleid personeel. Geldt echter de aanbodhypothese, dan is de verdringing het gevolg van de hoge werkloosheid. Wanneer de werkloosheid afneemt, zal dat niet leiden tot een tekort aan gekwalificeerd personeel, maar eerder tot een daling van het opleidingsniveau per beroep.

Volgens de aanbodhypothese is de aanbodzijde van de arbeidsmarkt gerantsoeneerd. Om de rantsoenering van de schaarse arbeidsplaatsen over het arbeidsaanbod per opleidingsniveau weer te geven wordt een verdeelmodel geformuleerd. Analooq aan het baanconcurrentiemodel wordt de werkgelegenheid in stappen verdeeld. De wachtrij wordt van voor naar achter afgewerkt. Allereerst wordt het aandeel van het hoogste opleidingsniveau in de totale werkgelegenheid bepaald. Dit is afhankelijk van het werkloosheidspercentage voor het hoogste opleidingsniveau. In de tweede stap wordt van de resterende arbeidsplaatsen het aandeel van het één na hoogste opleidingsniveau bepaald. Ook dit is afhankelijk van het werkloosheidspercentage voor het betreffende niveau. Stap voor stap krijgt ieder opleidingsniveau aldus zijn deel, totdat de werkgelegenheid voor het laagste niveau als restpost overblijft.

De vraaghypothese kan eenvoudiger in het model worden verwerkt. Het aandeel van de hogere opleidingsniveaus in de werkgelegenheid neemt volgens deze verklaring trendmatig toe als gevolg van de toenemende complexiteit van het arbeidsproces. Om het model te beschrijven definiëren we:

$$N_i(t) = \sum_{j=1}^i L_j(t) \quad (1)$$

$$a_i(t) = L_i(t)/N_i(t) \quad (2)$$

$L_i(t)$ = de werkgelegenheid van personen met opleidingsniveau i op tijdstip t

$N_i(t)$ = de werkgelegenheid van personen met oplei-

4) K.J. Arrow, Higher education as a filter, *Journal of Public Economics*, 1973, nr. 2.

5) Idem.

6) L.C. Thurow, Education and economic equality, *The Public Interest*, zomer 1972.

7) H.J. Bierens en J. Hartog, *On specifying, estimating and testing regression models, with an empirical application to the earnings function*, Research memorandum 84-05, Economische faculteit, Universiteit van Amsterdam, 1984.

8) J. Muellbauer en R. Portes, Macroeconomic models with quantity rationing, *The Economic Journal*, nr. 88, december 1978.

9) S.A. Lippman en J.J. McCall, The economics of job search: a survey, *Economic Inquiry*, juni 1976.

10) M. Kusters en F. Welch, The effects of minimum wages by race, age and sex, in: A. Pascal (red.), *Racial discrimination in economic life*, Lexington, Mass., 1972.

11) G.J.M. Conen, F. Huijgen en B.J.P. Riesewijk, De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in 1960, 1971 en 1977, I, II en III, *ESB*, 27 april, 11 mei en 25 mei 1983.

$a_i(t)$ = aandeel van de werkenden met opleidingsniveau i in het aantal werkenden met opleidingsniveau i en lager op tijdstip t

In het verdeelmodel wordt de verandering verklaard van:

$$b_i(t) = a_i(t) / [1 - a_i(t)] \quad (3)$$

De verandering in de verdeling van de werkgelegenheid kan worden verklaard uit de ontwikkeling van de werkloosheid (aanbodhypothese) en/of een trendmatige stijging van de opleidingseisen (vraaghypothese).

$$\dot{b}_i = \gamma_i du_i + \delta_i \quad (4)$$

waarin een punt boven een variabele duidt op een procentuele verandering in de tijd, een 'd' duidt op een absolute verandering in de tijd. Verder geldt:

b_i = de verhouding tussen de werkgelegenheid voor opleidingsniveau i en de werkgelegenheid op lagere niveaus

u_i = het werkloosheidspercentage voor opleidingsniveau i

γ_i en δ_i zijn te schatten parameters.

Met behulp van vergelijking 4 kunnen beide hypothesen getoetst worden. Wanneer δ_i positief en significant is geldt de vraaghypothese, bij een positieve en significante γ_i geldt de aanbodhypothese. Vergelijking 4 is niet zonder meer te schatten. De verklarende variabele du_i is immers zelf afhankelijk van de uitkomst van het verdringingsproces. Een stijging van het werkloosheidspercentage wordt deels tenietgedaan door de stijging van het aandeel van het betreffende opleidingsniveau in de werkgelegenheid. Het werkloosheidspercentage en het aandeel in de werkgelegenheid worden simultaan bepaald. Om dit probleem op te lossen wordt de herleide-vormvergelijking van dit model bepaald. Hiertoe wordt een decompositie gemaakt van de wijzigingen in het werkloosheidspercentage naar drie mogelijke oorzaken: verandering van het aanbod (exogeen), verandering van de omvang van de werkgelegenheid (exogeen) en verandering van de verdeling van de werkgelegenheid over de opleidingsniveaus (endogeen):

$$du_i = \frac{1}{S_i} [dS_i - a_i dN_i - N_i da_i] \quad (5)$$

waarbij:

S_i = het arbeidsaanbod bij opleidingsniveau i 13).

De eerste twee termen van het rechterlid van vergelijking 5 geven de exogene componenten weer, de laatste term de endogene component. Vergelijking 5 kan als volgt worden herschreven 14):

$$du_i = d\bar{u}_i - (1 - a_i) \dot{b}_i \quad (6)$$

$d\bar{u}_i$ is de exogene component van du_i .

Uit vergelijking 4 en 6 kan de herleide-vormvergelijking worden afgeleid:

$$\dot{b}_i = \frac{1}{1 + \gamma_i (1 - a_i)} (\gamma_i d\bar{u}_i + \delta_i) \quad (7)$$

Voor de berekeningen is een wat gecompliceerder model gebruikt. Niet het aandeel van de opleidingsniveaus in de totale werkgelegenheid wordt verklaard, maar het aandeel in de werkgelegenheid per beroepsgroep 15), volgens een indeling in 30 beroepsgroepen 16). Het voordeel van deze benadering is dat de werkgelegenheid per beroepsgroep homogener is dan de totale werkgelegenheid. De mogelijkheid om te onderscheiden tussen vraag- en aanbodhypothese neemt daardoor toe. Veranderingen in de beroepsstructuur kunnen alleen worden veroorzaakt door wijzigingen in de technologie of in de organisatie van de productie. Hier worden echter alleen de veranderingen van de aandelen van de opleidingsniveaus binnen een beroepsgroep be-

keken. Deze veranderingen zijn met grotere waarschijnlijkheid het gevolg van de veranderende situatie op de arbeidsmarkt. Dit kan met het model worden getoetst.

Variatie in de werkloosheidspercentages kan op verschillende manieren worden verkregen. Omdat in dit geval slechts gegevens voor 1979 en 1981 beschikbaar waren is gekozen voor een cross-sectie-analyse met regionale verschillen.

Gegevens over de aandelen van de opleidingsniveaus in de werkgelegenheid per beroepsgroep zijn beschikbaar voor de jaren 1979 en 1981. Uit deze gegevens kan één mutatie worden berekend. Voor de regressie-analyse zijn in beginsel 8 (regio's) \times 30 beroepsgroepen = 240 waarnemingen beschikbaar. Om de betrouwbaarheid van de data te verbeteren is als eis gesteld dat de werkgelegenheid van het betreffende opleidingsniveau en van de lagere niveaus minimaal 2000 personen moet bedragen. Dit beperkt het aantal waarnemingen 17). Het model is voor drie opleidingsniveaus geschat: semi-hoger, middelbaar en uitgebreid lager. De geografische mobiliteit van academici is zo groot dat voor hen de regio's niet als gescheiden arbeidsmarkten kunnen worden beschouwd. Het aandeel van het laagste opleidingsniveau wordt residueel bepaald, hiervoor is geen schatting verricht.

Resultaten

Uit de regressieresultaten blijkt dat voor elk onderzocht opleidingsniveau:

- de invloed van de verandering van de werkloosheid positief en significant is;
- de constante term een negatief teken heeft;
- de constante term niet significant is.

Deze resultaten wettigen de conclusie dat verdringing het gevolg is van een ruime arbeidsmarkt. De vraaghypothese als verklaring voor verdringing wordt verworpen. Het negatieve teken van de constante term duidt eerder op het tegendeel, namelijk een trendmatige daling van de opleidingseisen binnen een beroepsgroep 18). Aangezien de constante term niet significant is, wordt in het vervolg gewerkt met het model zonder constante term. De resultaten zijn in tabel 2 samengevat 19).

12) Het voordeel van het verklaren van de verandering van $b_i(t)$ boven die van $a_i(t)$ is dat $b_i(t)$ alle positieve waarden aan kan nemen terwijl $a_i(t)$ per definitie tussen 0 en 1 ligt.

13) Vergelijking 5 volgt uit: $u_i = \frac{S_i - L_i}{S_i} = \frac{1}{S_i} [S_i - a_i N_i]$

14) Bij benadering geldt: $L/S_i = 1$; $da_i = a_i(1 - a_i)\dot{b}_i$. Met behulp van vergelijking 6 kan du_i worden berekend en gebruikt worden voor vergelijking 7.

15) De werkloosheid kan niet naar beroepsgroepen worden verdeeld. In het volledige model worden daarom simultaan 30 aandelen voor de beroepsgroepen en 1 werkloosheidspercentage bepaald. Zie voor de wiskundige afleiding van het uitgebreide model: C. Teulings en M. Koopmanschap, *Verdringing van lagere opleidingsniveaus als gevolg van werkloosheid*, Research memorandum 86-09, Economische Faculteit, Universiteit van Amsterdam, 1986.

16) Werkgroep ANTOS, *De arbeidsmarkt naar sector, beroep en opleiding, 1983-1988*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1984.

17) De indeling naar opleidingsniveaus van het CBS in 1981 is gewijzigd. Hiervoor is gecorrigeerd. Zie ook M.G.K. Einerhand en W.F. Swaager, *Aspecten van de arbeidsmarktsituatie in 1981*; enige definitieve uitkomsten van de arbeidskrachtentelling, CBS, *Sociaal-economische maandstatistiek*, 1984, nr. 9.

18) Deze daling lijkt niet erg plausibel, maar is wellicht het gevolg van de eerdergenoemde definitiewijziging voor de opleidingsniveaus.

19) Met behulp van vergelijking 7 kunnen uit de coëfficiënten van de herleide-vormvergelijking van het model zonder constante term de waarden voor γ_i worden bepaald. Deze waarden zijn:

- uitgebreid lager 1,26
- middelbaar 3,49
- semi-hoger 14,39

Tabel 2. Regressieresultaten verdringing

Model met oonstante term					
Opleidingsniveau	Aantal waarnemingen	Invloed werkloosheid volgens herleide-vormmodel		Constante term	
		coëfficiënt	t-waarde	coëfficiënt	t-waarde
Uitgebreid lager	123	1,55	2,41	- 4,0	- 1,41
Middelbaar	161	1,71	2,64	- 2,1	- 0,81
Semi-hoger	57	2,21	2,30	- 5,4	- 1,67

Model zonder constante term		
Opleidingsniveau	Invloed werkloosheid volgens herleide-vormmodel	t-waarde
Uitgebreid lager	0,87	2,04
Middelbaar	1,34	2,88
Semi-hoger	1,64	1,80

Bron: SEO.

De betekenis van verdringing

Om de gevolgen van verdringing te illustreren zijn in tabel 3 de effecten van een stijging van het arbeidsaanbod op verschillende opleidingsniveaus gesimuleerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de geschatte coëfficiënten volgens het herleide-vormmodel. Bij de interpretatie van de resultaten moet in het oog worden gehouden dat het om een *verdeelmodel* gaat: de omvang van de totale werkgelegenheid blijft gelijk, slechts de verdeling over de opleidingsniveaus verandert.

Tabel 3 illustreert het asymmetrische karakter van verdringing. Vergroting van het arbeidsaanbod met een bepaald opleidingsniveau heeft alleen gevolgen voor de werkgelegenheid op dat niveau en lagere niveaus, niet voor hogere niveaus. Vergroting van het arbeidsaanbod met het laagste opleidingsniveau heeft dus geen effect op de verdeling van de werkgelegenheid: het extra arbeidsaanbod wordt volledig omgezet in een stijging van de werkloosheid op het laagste opleidingsniveau. Bij een toename van het arbeidsaanbod op uitgebreid lager en middelbaar niveau blijft de werkgelegenheid op het hoogste opleidingsniveau onaangetaast. De toename van het aanbod wordt gedeeltelijk afgewenteld op de lagere niveaus. Hoe hoger het opleidingsniveau, des te groter zijn de afwentelingsmogelijkheden.

De laatste regel van tabel 3 geeft de gevolgen van een stijging van het arbeidsaanbod op *alle opleidingsniveaus* weer. Het effect op het werkloosheidspercentage is het grootst voor het laagste opleidingsniveau. Terwijl voor het hoogste niveau de werkloosheid nauwelijks toeneemt, stijgt zij voor het laagste niveau met 2,3 procentpunt.

Om een indruk te geven van de mate waarin de hoge werkloosheid onder lager opgeleiden kan worden verklaard door verdringing is in tabel 4 weergegeven hoe de werkloosheidspercentages zouden veranderen bij een daling van het arbeidsaanbod op alle niveaus met 3%. De verschil-

Tabel 4. Verschillen in het werkloosheidspercentage per opleidingsniveau als gevolg van verdringing in 1981

Opleidingsniveau	Werkloosheidspercentage		
	1979	1981	een 3% lager aanbod op alle niveaus t.o.v. 1981
Lager	6,0	11,8	4,9
Uitgebreid lager	3,2	8,3	4,9
Middelbaar	2,2	4,8	3,5
Semi-hoger	2,2	3,6	3,3
Alle niveaus	3,4	7,1	4,1

Bron: SEO.

len in werkloosheid tussen opleidingsniveaus blijken nagenoeg te verdwijnen. Deze verschillen blijken dus verklaard te kunnen worden uit verdringing. Het werkloosheidspercentage onder lager opgeleiden is volgens deze redenering hoog, niet vanwege een tekort aan banen voor lager opgeleiden, maar omdat deze banen door hoger opgeleide aanbieders worden bezet. Indien het arbeidsaanbod afneemt of de werkgelegenheid stijgt, zal de beschikbaarheid van hoger opgeleiden verminderen, waardoor de werkloosheid onder laag opgeleiden aanzienlijk kan dalen.

Conclusie

De grote werkloosheid onder laag opgeleiden is volgens het gehanteerde model het gevolg van verdringing door hoger opgeleiden. Deze verdringing vindt zijn oorzaak niet in wijzigingen in de technologie of in de organisatie van de productie maar in het ruime arbeidsaanbod. De strengere eisen die werkgevers stellen zijn het gevolg van de beschikbaarheid van hoog opgeleid personeel. Lager opgeleiden ondervinden van dit proces de gevolgen: hun aandeel in de werkgelegenheid is scherp gedaald.

Er doet zich een paradoxale situatie voor, waarin extra scholing de kans op werk voor een individu met weinig opleiding verbetert, maar collectief te kort schiet. De extra scholing verhoogt de kans op werk van de betrokkenen ten koste van de kansen van degenen die niet worden geschoold. Mocht uiteindelijk iedereen scholing volgen, zodat het laagste opleidingsniveau niet meer voorkomt, dan concentreert de werkloosheid zich bij de personen met het één na laagste opleidingsniveau. Slechts de samenstelling van de wachtrij verandert, feit blijft dat personen met de minste opleiding de grootste kans lopen om werkloos te worden.

De consequentie van deze conclusie hoeft niet te zijn dat scholingsbeleid nutteloos is. Wijzigingen in de beroepsstructuur van de werkgelegenheid, die in het model buiten beschouwing worden gelaten, kunnen scholing noodzakelijk maken. Het is echter een illusie te denken dat men de werkloosheid onder lager opgeleiden oplost met scholingsmaatregelen. Daarvoor is uitbreiding van de werkgelegenheid noodzakelijk.

**M. Koopmanschap
C. Teulings**

Tabel 3. Gevolgen van een stijging van het arbeidsaanbod voor de verdeling van de werkgelegenheid over de opleidingsniveaus in 1981

1% stijging van aanbod op opleidingsniveau	Gevolgen per opleidingsniveau voor							
	werkgelegenheid (in %)				werkloosheid (in %-punt)			
	lager	uitgebreid lager	middelbaar	semi-hoog	lager	uitgebreid lager	middelbaar	semi-hoog
Lager	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0
Uitgebreid lager	- 0,4	0,3	0,0	0,0	0,4	0,7	0,0	0,0
Middelbaar	- 0,7	- 0,4	0,6	0,0	0,7	0,4	0,4	0,0
Semi-hoger	- 0,22	- 0,1	- 0,1	0,9	0,2	0,1	0,1	0,1
Alle niveaus	- 1,3	- 0,1	- 0,6	0,9	2,3	1,1	0,4	0,1

Bron: SEO.